

ХОРИЖИЙ МАМЛАКАТЛАРДА ХОТИН-ҚИЗЛАР ЯШИЛ ИҚТИСОДИЁТДАГИ ТАДБИРКОРЛИК ЙЎНАЛИШЛАРИНИ ЎЗБЕКИСТОНДА Қўллаш ИМКОНиятлари

Х.Х. Абдураманов¹

¹ Оила ва гендер илмий-тадқиқот
институтини директори ўринбосари,
иқтисодиёт фанлари доктори, профессор

Ў.Ф. Рўзимуродов¹

¹ “Оила ва гендер” илмий-тадқиқот
институтини кичик илмий ходими
E-mail: ruzimurodovulmas@gmail.com

ИНФОРМАЦИЯ О СТАТЬЕ

АННОТАЦИЯ:

ИСТОРИЯ СТАТЬИ:

Received: 13.03.2025

Revised: 14.03.2025

Accepted: 15.03.2025

КАЛИТ СЎЗЛАР:

Хотин-қизлар,
тадбиркорлик, яшил
иқтисодиёт, экологик
барқарорлик,
ривожланиш,
экологик
технологиялар, яшил
тадбиркорлик,
ижтимоий фаоллик,
экологик
стратегиялар, яшил
инвестициялар.

Ушбу мақолада хорижий мамлакатларда хотин-қизлар тадбиркорлигини яшил иқтисодиётга қўшган ҳиссаси ва уларнинг экологик барқарор ривожланишига бўлган ҳиссасини ошириш борасидаги тажрибалар таҳлил қилинган. Бундан ташқари, мақолада Ўзбекистонда яшил иқтисодиёт соҳасида хотин-қизларнинг тадбиркорлик фаоллигини ошириш учун мавжуд имкониятлар ва уларни ривожлантириш стратегиялари кўриб чиқилади. Хорижий тажрибалардан келиб чиқиб, мамлакатимизда экологик барқарорликка эришиш ва яшил тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш учун ижтимоий ва иқтисодий жараёнларда хотин-қизларнинг иштирокини ошириш зарурлигига эътибор қаратилган.

КИРИШ. Жаҳонда экологик ва иқтисодий жиҳатдан барқарор ривожланишга эришиш учун яшил иқтисодиёт тизимларининг аҳамияти тобора ортиб бормоқда.

Ушбу соҳада хотин-қизлар фаоллиги ва тадбиркорликка ихтисослашганлиги махсус аҳамиятга эга, чунки улар ўзининг инновацион ёндашувлари, ижтимоий масъулияти ва экологик хулқ-атвори билан яшил иқтисодиётни ривожланишига муҳим ҳисса қўша олади. Хорижий мамлакатларда хотин-қизлар тадбиркорлигини қўллаб-қувватлаш, уларни экологик барқарор ва яшил иқтисодий лойиҳаларга жалб этиш учун махсус дастурлар ва дастурий имкониятлар мавжуд.

Ўзбекистонда яшил иқтисодиётнинг ривожланиши ва атроф-муҳитга экологик таъсирни камайтириш масалалари кун тартибининг асосий элементларига айланиб бормоқда. Шунга қарамай, хотин-қизларнинг ушбу соҳадаги ролини ошириш учун ҳали кўплаб имкониятлар мавжуд. Мақолада хорижий мамлакатлардаги тажрибалар асосида Ўзбекистонда хотин-қизлар яшил тадбиркорлигидаги ўрнини ва иштироки имкониятларини таҳлил қилишга урғу берилади. Бу тадқиқот Ўзбекистонда яшил иқтисодиётнинг ривожланишида хотин-қизлар фаоллигини оширишга қаратилган таклифлар ва стратегияларни ишлаб чиқишга қўшилади.

Асосий қисм. Ўзбекистонда яшил иқтисодиётнинг ривожланишида хотин-қизларнинг иштирокини ошириш учун кенг имкониятлар мавжуд. Шунинг ҳисобга олган ҳолда, хорижий мамлакатлар тажрибалари ўрганиб чиқилди. 1977 йилда профессор Vangari Maathai томонидан Кения Миллий Аёллар Кенгашининг (NCWK) филиали сифатида “Яшил белбоғ” ҳаракати (GBM)” ташкилотига асос солинган, улар дарёлар куриб бораётгани, озиқ-овқат таъминоти кам таъминланганлиги, озиқ-овқатни узоқ масофадан ташлашга мажбур бўлаётганлиги учун ва қишлоқ аёлларининг эҳтиёжларини қондириш учун ишлаб чиқилган ташкилот. “Яшил белбоғ ҳаракати (GBM)” атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ташкилоти бўлиб, жамиятдаги аёлларга атроф-муҳитни асраш ва турмуш шароитини яхшилаш имконини беради. Бу ташкилотда ёмғир сувини сақлаш, озиқ-овқат ва ўтин билан таъминлаш учун кўчат етиштириш, дарахт экиш учун биргаликда ишлаш ва меҳнатлари орқали тадбиркорлик қилишни ўргатган¹¹.

Дастур орқали аёлларнинг иқтисодий-ижтимоий имкониятларини ошириш мумкин жумладан, “яшил белбоғ ҳаракати” аёлларни дарахт экиш ва кўчат парваришига жалб этиб, уларга даромад манбаи яратади ҳамда жамоадаги нуфузларини оширади. Дарахт

¹¹ [https://www.greenbeltmovement.org/who-we-are#:~:text=The%20Green%20Belt%20Movement%20\(GBM\)%20was%20founded%20by%20Professor%20Wangari,further%20and%20further%20to%20get](https://www.greenbeltmovement.org/who-we-are#:~:text=The%20Green%20Belt%20Movement%20(GBM)%20was%20founded%20by%20Professor%20Wangari,further%20and%20further%20to%20get)

экиш орқали тупроқ эрозиясини камайтириш, сув манбаларини сақлаш ва биохилма-хилликни ошириш ва атроф-муҳитни муҳофаза қилишга эришилади.

Дастур қуйидаги механизмларда фаолият олиб боради:

- *Дарахт экиш ва қўчат парвариши.* Аёллар гуруҳлари маҳаллий дарахт қўчатларини етиштириш ва экиш ишларини олиб борадилар. Бу фаолият орқали улар озик-овқат, ёқилғи ва даромад манбаини таъминлайдилар.

- *Жамоатчиликни хабардор қилиш ва таълим бериш.* “Яшил белбоғ ҳаракати” жамоаларда атроф-муҳитни муҳофаза қилиш бўйича семинарлар ва тренинглар ўтказди. Бу орқали аёллар ва бошқа жамоа аъзолари яшил иқтисодиётдаги муаммолар ҳақида билим оладилар ва уларни ҳал қилишда фаол иштирок этадилар.

- *Иқтисодий қўллаб-қувватлаш.* Ташкилот аёлларга қўчат етиштириш ва сотиш орқали даромад топиш имкониятини яратади. Шунингдек, уларни ҳунармандчилик ва бошқа даромад келтирувчи фаолиятларга ўргатади¹².

Ҳукумат ва халқаро ҳамкорлик. “Яшил белбоғ ҳаракати” атроф-муҳитни муҳофаза қилиш сиёсати ва қонунчиликни такомиллаштириш учун маҳаллий ва халқаро даражадаги ташкилотлар билан ҳамкорлик қилади. Ушбу механизм орқали "Green Belt Movement" аёлларнинг иқтисодий мустақиллигини ошириш, атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ва жамоаларнинг барқарор ривожланишига катта ҳисса қўшмоқда¹³.

“Яшил белбоғ ҳаракати” модели Ўзбекистон шароитида бир неча жиҳатдан қўлланилиши мумкин:

1. *Аёллар тадбиркорлигини қўллаб-қувватлаш.* Ўзбекистонда аёллар учун микрокредитлар ва грантлар тизимини такомиллаштириш орқали уларни боғдорчилик ва ҳунармандчиликка жалб қилиш мумкин. Кениядагига ўхшаш лойиҳаларни ҳудудий миқёсда жорий қилиш аёллар учун қўшимча даромад манбаи яратади.

2. *Яшил иқтисодиётга ҳисса қўиши.* Дарахт экиш лойиҳаларини кучайтириш орқали тупроқнинг ҳосилдорлигини ошириш ва иқлим ўзгариши таъсирини юмшатишга эришиш мумкин. “Яшил белбоғ ҳаракати” тажрибасидан келиб чиқиб, Ўзбекистонда сув ресурсларини муҳофаза қилиш ва маҳаллий дарахт турларини қўпайтириш лойиҳаларини амалга ошириш мумкин.

¹² "Wangari Maathai and Kenya's Green Belt Movement: Exploring the Evolution and Potentialities of Consensus Movement Mobilization" *Social Problems*, 1994.

¹³ Women in Forestry: A Study of Kenya's Green Belt Movement and Nepal's Community Forestry Program" *Scandinavian Journal of Forest Research*, 2010.

3. *Ижтимоий барқарорлик ва жамоат ривож.* “Яшил белбоғ ҳаракати” модели маҳаллий жамоаларни бирлаштириш, уларни ўз ҳудудларида яшил иқтисодиётдаги муаммоларни ҳал қилишга жалб қилиш учун қўлланилиши мумкин. Аёлларнинг иқтидорини ривожлантириш ва жамоат фаолиятида фаол иштирок этишини рағбатлантириш мумкин.

4. Қишлоқ хўжалигида инновациялар. “Яшил белбоғ ҳаракати” тажрибаси асосида Ўзбекистонда аёлларни агротехнологиялар ва биологик ресурсларни бошқаришга ўргатиш мумкин. Ҳукумат ва хусусий сектор ҳамкорлигида аёллар учун махсус агро-инновация марказларини ташкил этиш мумкин.

2008 йилда Австралия ҳукумати томонидан ҳомийлик қилинган "SmartGreen: Кичик бизнесни кўкаламзорлаштиришга тадбиркорлик билан ёндашиш" деб номланган яшил тадбиркорлик ва кичик бизнесни кўкаламзорлаштириш пилот дастури ишлаб чиқилган. 2009 йилда онлайн ўқитиш ва тармоққа кириш сўрови амалга оширилган. "SmartGreen: Кичик бизнесни кўкаламзорлаштиришга тадбиркорлик билан ёндашиш" дастурининг асосий мақсади кичик бизнесларни иқтисодий жиҳатдан барқарор ва яшил амалиётлар асосида ривожлантиришдир. "SmartGreen, кичик бизнесни кўкаламзорлаштиришга тадбиркорлик билан ёндашиш" дастурининг асосий мақсадлари қуйидагилардан иборат:

Кичик бизнесларда яшил амалиётларни қўллашни рағбатлантириш: Дастур кичик бизнесларни яшил иқтисодиётдаги барқарор амалиётларни амалга оширишга ундайди, шу орқали бизнеслар атроф-муҳитга зарар келтирмасдан самарали фаолият юритишлари мумкин.

1. Тадбиркорликни барқарор ривожлантириш. Дастур аёллар ва бошқа тадбиркорларга ўз бизнесларини яшил иқтисодиётга асосланган барқарор тарзда ривожлантиришда ёрдам беради. Бу уларнинг иқтисодий имкониятларини кенгайтириш ва бозор рақобатбардошлигини оширишга ёрдам беради.

2. Яшил иқтисодиётдаги билим ва кўникмаларни ошириш. Дастур яшил иқтисодиётдаги барқарорлик, яшил тадбиркорлик ва атроф-муҳитни сақлаш бўйича фойдаланувчиларга таълим ва тренинглар тақдим этади. Бу билимлар уларни атроф-муҳитга масъулиятли ёндашишга рағбатлантиради.

3. Тармоқ ва ҳамкорликни ривожлантириш. Дастур кичик тадбиркорликлар ўртасида тармоқ қуришни ва ҳамкорликни кучайтиришни мақсад қилган. Бу орқали тадбиркорлар бир-биридан тажриба олади ва ўз фаолиятларини яхшилаш имкониятига эга бўлади.

4. Яшил кластерлар яратиш. Дастур кичик бизнесларни барқарор ривожланиш амалиётлари ва ҳамкорликлар асосида бирлаштиришни мақсад қилган. Бунда, тадбиркорлик биргаликда ишлаш орқали мукамалликка эришадилар ва яшил иқтисодиётдаги масъулиятни кучайтирадилар.

5. Барқарор ривожланишга йўналтириш. Дастур, кичик бизнесларга барқарор ривожланиш амалиётларини жорий этиш орқали, узоқ муддатли иқтисодий ва яшил иқтисодий барқарорликни таъминлашни мақсад қилади.

6. Атроф-муҳитга бўлган таъсирни камайтириш. Дастур ёрдамида кичик тадбиркорликлар экологик жиҳатдан тоза ва самарали фаолият юритишга ўрганадилар, шу билан бирга атроф-муҳитга салбий таъсирни камайтирадилар.

"SmartGreen: Кичик бизнесни кўкаламзорлаштиришга тадбиркорлик билан ёндашиш" дастури аёлларнинг ўз бизнесларини яшил иқтисодиётда барқарор тарзда ривожлантиришга қаратилган хулқ-атвор ёндашувларига алоҳида эътибор қаратади. Ушбу дастур, тадбиркор аёллар томонидан яшил амалиётларни қабул қилиш билан боғлиқ аҳамиятли фактларни ўрганишга урғу беради. *MySmartGreen™* портали орқали фойдаланувчилар тажриба, маълумот ва ўрганиш имкониятларига эга бўлиб, ахборот, тренинглар, яшил маҳсулотлар ва хизматларга киришни таъминлайди. Шунингдек, дастур минтақа бўйлаб кичик бизнесларни Яшил кластер амалиёт кодекси устида ишлашга ундайди, бу эса фирмаларга барқарор ривожланиш амалиётлари, ҳамкорликлар ва доимий такомиллаштириш орқали барқарорлик соҳасида мукамалликка эришиш мажбуриятини олиш имконини яратади. Аёллар "SmartGreen" дастури орқали турли хил тадбиркорлик фаолиятларида фойда кўришмоқда, чунки дастур яшил амалиётлар ва барқарор ривожланишга алоҳида эътибор қаратади. Қуйидаги йўналишларда аёллар бу дастурдан фойда кўришмоқда.

Яшил маҳсулотлар ва хизматлар ишлаб чиқариш. Аёллар ўзларининг бизнесларини яшил маҳсулотлар ва хизматлар ишлаб чиқиш билан боғлашмоқда. Масалан, органик ўсимликлар, экологик тоза косметика маҳсулотлари ёки барқарор ўзгартирилган ашёларни ишлаб чиқариш ва сотиш орқали фойда олишлари мумкин.

- *Яшил-дўст хизматларни тақдим этиш.* Дастур ёрдамида аёллар яшил дўст хизматлар, масалан, боғдорчилик, яшил технологиялар, қайта ишлаш хизматлари ёки барқарор дизайн бўйича маслаҳатлар тақдим этишлари мумкин. Бу турдаги хизматлар жамиятда яшил иқтисодиётдаги хабардорликни оширади ва тадбиркорлик имкониятларини кенгайтиради.

• *Тренинглар ва таълим хизматларини кўрсатиш.* Аёллар, MySmartGreen™ платформасидан фойдаланиб, яшил бизнес ва барқарор ривожланиш бўйича ўқув курслари ёки семинарлар ўтказишлари мумкин. Бу улар учун янги даромад манбаи бўлиши мумкин, чунки улар бошқаларга барқарор амалиётларни ўргатиш орқали билим ва тажрибаларини баҳам кўришади.

• *Тармоқ ва ҳамкорлик имкониятлари.* Дастур аёлларга яшил иқтисодиётда барқарор ривожланиш соҳасидаги бошқа тадбиркорлар билан тармоқ қуриш ва ҳамкорлик қилиш имкониятларини яратади. Улар яшил кластерлар ва барқарор ривожланиш амалиётларини амалга оширувчи фирмалар билан бирга ишлаш орқали ўз бизнесларини ривожлантиришлари мумкин.

• *Маҳаллий ва глобал бозорга чиқиш.* Яшил ва барқарор маҳсулотларга талаб ортиб бормоқда. Аёллар ўзларининг маҳсулотларини маҳаллий ва глобал бозорларга чиқариш орқали кенг аудиторияга эришишлари мумкин. Бу уларга нафақат иқтисодий фойда келтиради, балки атроф-муҳитни сақлашга ёрдам беради.

• *Барқарор ва ижтимоий масъулиятли бизнес юритиш.* Аёллар ўз бизнесларини атроф-муҳитга зарар келтирмасдан, барқарор ривожланиш тамойилларига асосланган ҳолда юритишлари мумкин. Шу тариқа, SmartGreen дастури аёлларга нафақат иқтисодий фойда, балки ижтимоий ва яшил иқтисодиётдаги ўрнини ошириш имкониятларини ҳам тақдим этади, бу эса уларнинг тадбиркорликларини муваффақиятли ривожлантиришга ёрдам беради.

Тадбиркорликнинг белгиланган мақсадларидан келиб чиққан ҳолда, дастур яшил иқтисодиётда ўрин топиш, маркетинг, хавфларни бошқариш, хизматларни ривожлантириш ва мижозлар базасини кенгайтириш, атроф-муҳитга риоя қилиш бўйича тренинглар, технология ва билимларни эгаллаш, яшил маҳсулотлар/хизматларнинг бошқа етказиб берувчилари билан ҳамкорлик қилиш ва илғор амалиётни аниқлаш бўйича тўққизта ўқув модулини тақдим этган. Чуқур ўқитиш ва мураббийлик дастури 12 ойлик муддат давомида ўтказилди, унинг давомида иштирокчи корхоналар атроф-муҳитни муҳофаза қилиш бўйича ҳаракатлар режасини (EAP) ишлаб чиқдилар¹⁴.

АҚШда “аёллар экологик тармоғи” ("Women's Environmental Network", WEN) аёлларнинг яшил иқтисодиётдаги иштирокига кўмаклашувчи ташкилот бўлиб, уларга атроф-муҳитни муҳофаза қилиш соҳасидаги бизнесларни бошлаш ва ривожлантириш

¹⁴ [213009278.pdf](#)

учун маслаҳатлар, таълим ресурслари ва тармоқлашув имкониятларини тақдим этади. Дастур аёлларнинг яшил иқтисодиёт соҳасидаги билим ва кўникмаларини ошириш, уларни етакчиликка тайёрлаш ҳамда молиявий қўллаб-қувватлаш орқали уларнинг касбий ўсишини таъминлашга қаратилган. **“Аёллар экологик тармоғи”** фаолияти яшил барқарорлик ва аёллар тадбиркорлигини ривожлантиришни уйғунлаштириб, уларнинг иқтисодий мустақиллигини оширишга ёрдам беради¹⁵.

Лойиҳанинг қуйидаги ижтимоий ва иқтисодий натижалари мавжуд:

Аёлларнинг етакчилик имкониятларини ошириш. **“аёллар экологик тармоғи”** аёлларни атроф-муҳитни муҳофаза қилиш соҳасидаги етакчилик ролларига тайёрлаб, уларни фаолиятларини кучайтиришга ёрдам беради.

Жамоалар ўртасида ҳамкорликни ривожлантириш. Тармоқлашув тадбирлари ва менторлик дастурлари орқали аёллар ўз билим ва тажрибаларини ўзаро алмашиш имкониятига эга бўлади.

Яшил иқтисодиётда онгни ошириш. Аёлларнинг яшил иқтисодиётга жалб қилиниши жамоаларда экологик онг ва масъулиятни кучайтиради.

Янги бизнес имкониятлари. **“Аёллар экологик тармоғи”** аёлларни яшил тадбиркорлик соҳасида фаолият юритишга тайёрлаб, уларга молиялаштириш ва инвестиция имкониятлари ҳақида маълумот беради.

Тадбиркорликда рағбатлантириш. Ташкилот аёлларга бизнес маслаҳатлари ва тренинглар орқали ўз стартапларини яратиш ва ривожлантиришни қўллаб-қувватлайди.

Грант ва молиялаштириш имкониятлари. Аёллар учун махсус грантлар ва молия ресурслари ажратилиб, уларнинг яшил тадбиркорликни ривожлантиришга ёрдам берилади¹⁶. Шунингдек, лойиҳанинг қуйидагича молиявий қўллаб-қувватлаш ва тадбиркорлик имкониятлари мавжуд:

“Аёллар экологик тармоғи” молиявий моделлари. Грантлар ва субсидиялар. Ташкилот аёлларга стартап учун грантлар ва субсидиялар ажратиш бўйича маълумотлар беради.

Тадбиркорликка кредитлар. **“Аёллар экологик тармоғи”** тадбиркорликни ривожлантириш учун аёллар учун ихтисослашган молиявий ресурсларга йўналтириш имкониятини яратади¹⁷.

¹⁵ <https://www.wen.org.uk>

¹⁶ <https://www.worldbank.org/en/topic/gender>

¹⁷ <https://www.unep.org>

Тадбиркорлик имкониятлари. Яшил иқтисодиёт маҳсулотлари бозорини ривожлантириш. Аёллар маҳсулотлар, қайта ишланган товарлар ва барқарорлик йўналишидаги хизматлар соҳасида тадбиркорлик билан шуғулланиши мумкин. “Аёллар экологик тармоғи” аёлларга ишлаб чиқариш ва бозорга чиқиш бўйича маслаҳатлар беради.

“Аёллар экологик тармоғи” моделини Ўзбекистонда яшил иқтисодиётни ривожлантиришга мослаштириш орқали аёлларнинг иқтисодий имкониятларини ошириш мумкин. Жумладан:

- Аёлларнинг стартапларини молиялаштириш, грантлар ажратиш ва тадбиркорлик курслари ташкил қилиш орқали уларнинг яшил иқтисодиётда иштирокини ошириш мумкин.

- Ўзбекистонда яшил иқтисодиётда аёлларнинг иштирокини ривожлантириш учун “аёллар экологик тармоғи” тажрибасидан фойдаланиб, тадбиркорлик соҳасида аёлларнинг иштироки ва атроф-муҳитга ижобий таъсирини кучайтириш мумкин.

- Аёлларнинг қишлоқ хўжалиги ва қайта ишлаш соҳаларидаги фаолиятини рағбатлантириш, уларга ўқув курслари ва маслаҳат хизматларини тақдим этиш мумкин.

- Яшил иқтисодиёт стартапларни ривожлантириш ва аёлларни инновацион гояларини амалга ошириш учун махсус дастурларни жорий этиш мумкин.

- Аёлларнинг яшил иқтисодиётда ва хизматлар бозорида иштирокини кенгайтириш ҳамда уларнинг маҳаллий, халқаро бозорларга чиқишини таъминлаш мумкин.

“Аёллар экологик тармоғи” (WEN) дастури аёлларнинг яшил иқтисодиёт соҳасидаги билим ва имкониятларини оширишга қаратилган муҳим ташаббус бўлиб, унинг механизми аёлларга таълим, тармоқлашув ва молиявий қўллаб-қувватлаш орқали атроф-муҳит муҳофазасига ҳисса қўшишга ёрдам беради.

Германияда “Аёллар умумий келажак учун қатнашадилар” (**Women Engage for a Common Future WECF**) номли гендер тенглиги ва яшил иқтисодиётдаги барқарорликни таъминлашга қаратилган халқаро ташкилот бўлиб, у 50 дан ортиқ мамлакатларда фаолият юритади. Ташкилотнинг асосий мақсади аёлларни иқлим ўзгариши, қайта тикланувчи энергия ва атроф-муҳит муҳофазаси соҳаларида фаол иштирок этишига кўмаклашишдир. Ташкилот аёлларнинг сиёсий қарор қабул қилиш жараёнларидаги иштирокини ошириш, яшил иқтисодиётдаги ўрнини қўллаб-

қувватлаш ва барқарор ривожланишни рағбатлантириш учун таълим, грантлар ва тармоқлашув имкониятларини тақдим этади¹⁸.

Германиядаги бу ташкилот дастури гендер тенглигини таъминлаш ва аёлларни яшил иқтисодий фаолиятга жалб қилиш орқали барқарор ривожланишга ҳисса қўшади. Ушбу модель аёлларнинг иқлим ўзгаришига қарши курашишдаги иштирокини ошириш, уларни атроф-муҳит муҳофазасига оид сиёсатларда фаол иштирок этишга жалб қилиш ва яшил иқтисодиётни ривожлантириш учун муҳимдир.

Ўзбекистон учун “аёллар умумий келажак учун қатнашадилар” моделини мослаштириш қуйидаги натижаларга олиб келиши мумкин:

- Аёлларнинг яшил иқтисодий сиёсат ва тадбиркорликдаги иштироки орқали гендер тенглигини ошириш.
- Барқарор энергия манбаларини ривожлантириш ва яшил иқтисодий имкониятларини яратиш.
- Аёллар учун яшил иқтисодиёт таълими ва молиявий ёрдам дастурларини йўлга қўйиш.
- Атроф-муҳит муҳофазаси ва иқлим ўзгаришига қарши чора-тадбирлар бўйича жамоатчилик онгини ошириш.

Бразилияда қишлоқ аёлларининг иқтисодий мустақиллигини ошириш ва атроф-муҳитни муҳофаза қилишга қаратилган “**Ерсиз ишчилар ҳаракати**” (“**Movimento dos Trabalhadores Rurais Sem Terra**” **MST**) ҳаракат бўлиб, у органик қишлоқ хўжалиги ва барқарор ер бошқаруви орқали аёлларнинг даромад манбаларини кенгайтиришни мақсад қилади. Бу аёлларга фермерлик соҳасида билим ва малака бериш, уларни молиявий қўллаб-қувватлаш ва кооперативлар орқали бозор имкониятларини ошириш каби механизмлар орқали қишлоқ хўжалигининг барқарор ривожланишига ҳисса қўшади¹⁹.

Лойиҳанинг ижтимоий ва иқтисодий натижалари қуйидагилардан иборат:

Ижтимоий натижалар. Қишлоқ аёлларининг нуфузини ошириш: MST аёлларни қишлоқ хўжалиги ва ер бошқаруви жараёнларига жалб қилиб, уларнинг жамиятдаги ўрнини мустаҳкамлайди.

¹⁸ https://www.wecf.org/wp-content/uploads/2020/02/WECF_AR2016.C-10

¹⁹ <https://rightlivelikelihood.org/the-change-makers/find-a-laureate/movimento-dos-trabalhadores-rurais-sem-terra-mst/>

Аёллар учун таълим имкониятларини кенгайтириш: Барқарор фермерчилик, ер бошқаруви ва яшил иқтисодиёт усуллари бўйича ўқув курслари орқали қишлоқ аёлларининг малакасини ошириш мумкин.

Жамоавий ҳамкорлик ва тармоқлашув: Аёлларнинг кооперативлар ва фермер уюшмалари орқали ўзаро тажриба алмашиш имкониятларини яратиш мумкин.

Биохилма-хилликни сақлаш: Органик фермерчилик ва барқарор ер бошқаруви орқали табиий экотизимларни муҳофаза қилиш мумкин.

Иқтисодий натижалар. Қишлоқ аёллари учун даромад манбалари яратиш: Органик фермерчилик, маҳаллий маҳсулотлар ишлаб чиқариш ва сотиш орқали аёлларнинг иқтисодий мустақиллигини ошириш мумкин.

Таъминот занжирини ривожлантириш: Ташкилот аёлларнинг қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини бозорга чиқаришда ёрдам беради.

Барқарор хўжалик юритиш моделлари: Табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш ва узлуксиз қишлоқ хўжалик цикллари ривожлантириш орқали даромадни ошириш мумкин.

Экспорт бозорларига чиқиш имкониятлари: Органик маҳсулотлар халқаро стандартларга мувофиқ тайёрланиб, экспортга йўналтирилади²⁰.

Дастурнинг Ўзбекистон учун мослашувчанлиги шундаки қишлоқ аёлларининг иқтисодий мустақиллигини таъминлаш, аёлларни органик фермерчилик, табиий ресурслардан фойдаланиш ва қайта ишлаш жараёнларига жалб қилиш, фермерлик соҳасида аёллар учун махсус грант дастурларини жорий қилиш мумкин. Шунингдек, барқарор қишлоқ хўжалиги моделларини жорий этиш яъни, табиий тупроқ ҳосилдорлигини сақлаш ва ер ресурсларини тежаш бўйича тадқиқотларни амалга ошириш, агроэкологик усуллар ва сувни тежовчи технологияларни жорий этиш мумкин.

Ўзбекистон учун ушбу моделни мослаштириш қуйидаги натижаларни олиб келиши мумкин:

- Аёлларнинг қишлоқ хўжалиги ва тадбиркорликдаги иштирокини ошириш.
- Барқарор ва органик фермерликни ривожлантириш.
- Қишлоқ хўжалигида молиявий қўллаб-қувватлаш ва бозор имкониятларини кенгайтириш.

²⁰ender Relations in the Landless Rural Workers' Movement

– Аёллар кооперативларини ташкил этиш ва уларнинг маҳсулотларини экспорт қилиш имкониятларини ошириш.

Ўзбекистонда хотин-қизларнинг яшил иқтисодиётда иштирокини ошириш сўнгги йилларда тобора муҳим аҳамият касб этмоқда. Яшил иқтисодиёт атроф-муҳитни муҳофаза қилиш, ресурсларни тежаш ва қайта тикланадиган энергия манбаларидан фойдаланиш каби барқарор ривожланиш тамойилларига асосланади. Хотин-қизлар бу жараёнда фаол иштирок этишлари орқали нафақат ўзларини иқтисодий жиҳатдан мустаҳкамлаш, балки жамиятнинг барқарор ривожланишига ҳам катта ҳисса қўшишлари мумкин.

Хулоса

Ушбу мақола хорижий мамлакатларда хотин-қизлар тадбиркорлигининг яшил иқтисодиётга қўшган ҳиссасини ва экологик барқарорликка эришишдаги муҳим ўрнини таҳлил қилишга қаратилган. Таҷрибалардан келиб чиқиб, мақолада Ўзбекистонда ҳам яшил иқтисодиётнинг ривожланиши учун хотин-қизларнинг тадбиркорлик фаоллигини оширишнинг муҳимлиги таъкидланган. Хорижий давлатларда ишлаб чиқилган ташаббуслар ва дастурлар, экологик барқарорлик ва яшил технологияларнинг тараққиётига қаратилган чоралар Ўзбекистонда ҳам самарали амалга оширилиши мумкин. Хотин-қизларнинг ушбу соҳадаги ролини ошириш, уларнинг экологик ва ижтимоий фаоллигини қўллаб-қувватлаш, мамлакатдаги яшил иқтисодиётни ривожлантиришга йўл очади. Мақола ушбу жараёнларнинг самарали амалга оширилиши учун муҳим таклифлар ва стратегияларни ишлаб чиқишга хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Abduramanov K., Dekhkanov S. Experience of foreign countries in the prevention of early marriage and early childbirth //InterConf. – 2021.
2. Abduramanov X.X. O'zbekistonda tashkillashtirilgan migratsiya jarayonlarining tahlili. Ўзбекистон республикасини ривожлантириш стратегиясининг янги босқичида инсон омили ва манфаатлари: халқаро амалиёт ва Ўзбекистон таҷрибаси. Илмий-амалий конференция материаллари тўплами. – Тошкент, 2019. – 157-159.
3. Abduramanov, K. K. (2016). Evaluation of the influence demographic factors on aging population in the Republic of Uzbekistan. Lucrările Seminarului Geografic "Dimitrie Cantemir", 42, 93-98.

4. Abduramanov, X. X., & Bakieva, I. A. (2018). Peculiarities of Employment of Population in Ferghana Region. *Economics and Innovative Technologies*, 2018(3), 8.

5. Рустамов Ж. ОТАЛИК ИЖТИМОЙИ ИНСТИТУТ СИФАТИДА //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 8. – С. 109-113.

6. Абдураманов Х. Ўзбекистон Республикасида демографик ривожланишнинг кўп омилли тахлили ва истиқбол кўрсаткичлари //Экономика И Образование. – 2020. – Т. 1. – №. 2. – С. 137-142.

7. Xudaybergenovich A. X., Ikrom o'g'li R. J. OLIY O 'QUV YURTI TALABALARIDA NIKOHGACHA BO 'LGAN XULQ-ATVOR VA OILA QURISHNING O 'ZIGA XOSLIGI //TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2024. – Т. 4. – №. 5. – С. 170-176.

8. Rustamov J. I. VOYAGA YETMAGANLAR O 'RTASIDA ERTA NIKOHLARNING OLDINI OLISH BO 'YICHA XORIJ TAJRIBALARI //Current approaches and new research in modern sciences. – 2024. – Т. 3. – №. 3. – С. 18-26.

9. Jakhongir R. CAUSES OF EARLY MARRIAGES AND EARLY BIRTHS AND THEIR CONSEQUENCES //Open Access Repository. – 2023. – Т. 4. – №. 03. – С. 99-104.

10. "Wangari Maathai and Kenya's Green Belt Movement: Exploring the Evolution and Potentialities of Consensus Movement Mobilization"*Social Problems*, 1994.

11. Women in Forestry: A Study of Kenya's Green Belt Movement and Nepal's Community Forestry Program"*Scandinavian Journal of Forest Research*, 2010.

12. <https://www.womeninrenewableenergy.ca/>

13. <https://rightlivelihood.org/the-change-makers/find-a-laureate/movimento-dos-trabalhadores-rurais-sem-terra-mst/>

14. https://www.wecf.org/wpcontent/uploads/2020/02/WECF_AR2016.C-10

15. [https://www.greenbeltmovement.org/who-we-are#:~:text=The%20Green%20Belt%20Movement%20\(GBM\)%20was%20founded%20by%20Professor%20Wangari,further%20and%20further%20to%20get](https://www.greenbeltmovement.org/who-we-are#:~:text=The%20Green%20Belt%20Movement%20(GBM)%20was%20founded%20by%20Professor%20Wangari,further%20and%20further%20to%20get)